



Ewa Osuch-Rak

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Warszawa, Polska

e-mail: eosuch@sgh.waw.pl

ORCID 0000-0002-6919-9391

INSTRUMENTY WSPARCIA INTERNACJONALIZACJI PRZEDSIĘBIORSTW A WIELOLETNIE RAMY FINANSOWE 2021-2027

**INSTRUMENTS TO SUPPORT THE INTERNATIONALISATION OF ENTERPRISES AND THE
MULTIANNUAL FINANCIAL FRAMEWORK 2021-2027**

Słowa kluczowe: internacjonalizacja, instrumenty wsparcia, małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP), wieloletnie ramy finansowe, przegląd literatury, analiza danych

Keywords: *internationalisation, support instruments, small and medium-sized enterprises (SMEs), multiannual financial framework, literature review, data analysis*

Streszczenie

Instrumenty wsparcia internacjonalizacji zajmują ważne miejsce w budżecie UE oraz w krajowych programach na lata 2021–2027. Zmiany zachodzące w otoczeniu Unii i jej państw członkowskich silnie oddziałują na ten obszar wsparcia podmiotów gospodarczych w UE, kształtując wielkość wsparcia, zasady jego udzielania i charakter samych instrumentów. Celem badania jest przedstawienie instrumentów wsparcia internacjonalizacji przedsiębiorstw w UE, w tym MŚP, w ramach wieloletnich ram finansowych 2021–2027, omówienie wyzwań dla tych instrumentów oraz próba oceny skuteczności działań UE w tym zakresie.

Abstract

Instruments to support internationalisation occupy an important place in the EU budget and in the national programmes for 2021-2027. The changes taking place in the environment of the Union and its Member States strongly affect this area of support for economic actors in the EU, shaping the volume of support, the rules for its provision and the nature of the instruments themselves. The aim of the study is to present instruments to support the internationalisation of EU businesses, including SMEs, under the 2021-2027 Multiannual Financial Framework, discuss the challenges for these instruments and attempt to assess the effectiveness of EU action in this area.

WPROWADZENIE

Wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) jest jednym z kluczowych obszarów działalności UE. Bariery rozwojowe MŚP, do których należą przede wszystkim bariery zasobowe (finansowe, kadrowe), regulacyjne (nieprzyjazne przepisy, ograniczenia administracyjne) oraz informacyjne (ograniczony, nierówny dostęp do informacji), dotyczą również procesu internacjonalizacji tej grupy pod-

miotów [Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie określenia i usuwania barier na jednolitym rynku, 2020]. Obecność MŚP w globalnych łańcuchach wartości (global value chains, GVC), współpraca w ramach międzynarodowych sieci oraz zdolność innowacyjna stanowią ważne czynniki konkurencyjności firm na całym świecie, w tym w UE [Steinerowska-Streb, Głod, Steiner, 2022, s. 2–4]. Dlatego UE i jej państwa członkowskie, realizując nadrzędne cele strategiczne ugrupowania, oferuje wiele różnorodnych instrumentów wsparcia internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw.

Celem badania jest przedstawienie instrumentów wsparcia internacjonalizacji MŚP w UE, a także wyzwań dla tego wsparcia pojawiających się pod wpływem zmian w strategii rozwojowej Unii. W badaniu podjęto próbę odpowiedzi na pytania, jakie miejsce w strategii UE zajmuje internacjonalizacja MŚP, jak kształtowane są instrumenty wsparcia internacjonalizacji w ramach wieloletnich ram finansowych 2021–2027, a także w jaki sposób instrumenty wsparcia uwzględniają zmiany w podejściu UE, w tym w szczególności otwartą autonomię strategiczną (Open Strategic Autonomy, OSA).

Przeprowadzone badanie nie jest wolne od ograniczeń, bowiem praca obejmuje wybrane przez autorkę zagadnienia i instrumenty. W badaniu zastosowane zostały głównie metody niereaktywne, w tym przede wszystkim badania literaturowe, analiza dokumentów oraz oficjalnych raportów i statystyk dotyczących MŚP, programów oraz instrumentów wsparcia UE.

MAŁE I ŚREDNIE PRZEDSIĘBIORSTWA W UNII EUROPEJSKIEJ

MŚP stanowią szczególną grupę podmiotów w gospodarce o dużym potencjale rozwojowym ze względu na swoją liczebność oraz skalę oddziaływania, m.in. przez zdolność do tworzenia nowych miejsc pracy, generowania wartości dodanej, kreowania innowacji i wdrażania ich w praktyce gospodarczej [Neagu, 2016, s. 331]. MŚP obejmują 99,8% wszystkich firm niefinansowych w Unii Europejskiej [Katsinis i in., 2024, s. 5], zatrudniając ponad 65% ogółu pracowników i odpowiadając za 53,1% wytworzonej w UE wartości dodanej [Ibidem, s. 2]. Jednocześnie przedsiębiorstwa tego sektora napotykają liczne bariery rozwojowe, do których można zaliczyć m.in. małe zasoby finansowe, ograniczenia w dostępie do wiedzy i informacji, brak wykwalifikowanej kadry, nierówny dostęp do zamówień publicznych, a także złożone procedury wynikające z różnic w systemach podatkowych i administracji [Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie określenia i usuwania barier na jednolitym rynku, 2020]. Ponadto, MŚP w UE nadal borykają się z wyzwaniami po pandemii COVID-19, które nasiliły się w wyniku agresji Rosji na Ukrainę w 2022 r. (np. wzrost cen, inflacja, przerwanie łańcuchów dostaw).

Wspieranie MŚP jest jednym z centralnych elementów polityki UE [Communication „Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe’s recovery, 2021, s. 9] i polega ono w dużym stopniu na tworzeniu przyjaznego środowiska dla MŚP, stymulowaniu ich działalności innowacyjnej oraz na rozwijaniu potencjału tych firm w kontekście globalnym [Labudová, Jánošová, 2020, s. 45]. W obliczu nasilających się turbulencji gospodarczych i społecznych UE podejmuje także szczególne działania *ad-hoc* wspierające MŚP w całym cyklu ich życia. Przykładowo, jednym z nich było przyjęcie pakietu pomocy gospodarczej dla MŚP (SME Relief Package) w 2023 r., obejmującego m.in. rozporządzenia w sprawie opóźnień w płatnościach, dyrektywy w sprawie uproszczenia przepisów podatkowych dla MŚP, a także środki ułatwiające MŚP prowadzenie działalności, zwiększających dostęp do finansowania i wykwalifikowanej siły roboczej [Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Pakiet pomocy gospodarczej dla MŚP, 2023, s. 3].

Rozwój działalności UE na rzecz MŚP w swoich opracowaniach przedstawili m.in. L. Borbás [2015], O. Dvouletý i M. Lukeš [2017], Carayannins i in. [2020]. Do kamieni milowych tej polityki należy zaliczyć m.in. włączenie zagadnień związanych z uwarunkowaniami funkcjonowania małych i średnich firm do Strategii lizbońskiej, co z kolei zaowocowało przyjęciem szczegółowych planów i strategii na rzecz MŚP, np. Europejskiej Karty Małych Przedsiębiorstw oraz Wieloletniego Programu Rozwoju

Przedsiębiorstw i Przedsiębiorczości 2001–2005 [Greta, Kostrzewa-Zielińska, Otto, 2011, s. 67]. W 2007 r. wszedł w życie Program Ramowy na rzecz Konkurencyjności i Innowacji (Competitiveness and Innovation Framework Programme – CIP), oferujący m.in. instrumenty finansowe dla MŚP, a także 7. Program Ramowy na rzecz Badań i Rozwoju Technologicznego, skierowany do przedsiębiorstw rozwijających innowacyjne produkty i usługi oraz poszukujących możliwości współpracy z sektorem nauki [Ibidem].

Ogólne założenia polityki UE w zakresie internacjonalizacji MŚP zostały określone w programie Small Business Act (SBA) przyjętym pierwotnie w 2008 r. Zawiera on podstawowe zasady wsparcia tej szczególnej grupy podmiotów w UE takie jak: komplementarność, pomocniczość i adekwatny podział pracy, zrównoważony rozwój, efektywność w wykorzystaniu funduszy publicznych oraz równe szanse we wszystkich państwach członkowskich UE, a także 10 zasad szczegółowych, w tym zasadę 10. „Wsparcie dla działalności międzynarodowej” [Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – „Najpierw myśl na małą skalę” Program „Small Business Act” dla Europy, 2008].

W 2011 r., w odpowiedzi na polityczne żądanie złagodzenia skutków kryzysu gospodarczego 2007+ oraz konieczność uwzględnienia nowych celów Strategii Europa 2020, dokonano przeglądu SBA oraz zmodyfikowano jego wybrane elementy. Wzmocniono m.in. sferę finansowania MŚP, deklarując zwiększenie dostępności środków (w tym *venture capital* i transgranicznych), uproszczenie procedur i szerokie upowszechnianie informacji na temat możliwości finansowania MŚP [Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Komitetu Regionów i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Plan działania na rzecz ułatwienia dostępu do finansowania dla MŚP, 2011]. W 2012 r. Komisja Europejska ogłosiła „Plan działania na rzecz przedsiębiorczości do 2020 r.”, stanowiący część Strategii Europa 2020 – programu, którego celem nadrzędnym było osiągnięcie inteligentnego, zrównoważonego i włączającego wzrostu w UE. Plan ten został ukierunkowany na dalsze znoszenie barier dla przedsiębiorców, w tym ułatwienie dostępu do finansowania, lepsze wykorzystywanie możliwości biznesowych w erze cyfrowej, transfer przedsiębiorstw, czy zmniejszenie obciążeń regulacyjnych [Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Plan działania na rzecz przedsiębiorczości do 2020 r., *Pobudzanie ducha przedsiębiorczości w Europie*, 2013]. W ramach Strategii Europa 2020 udostępniono MŚP środki finansowe w ramach trzech kluczowych programów wsparcia: COSME (kontynuacja programu CIP), funduszy strukturalnych oraz Horyzont 2020.

Wsparcie MŚP jest kontynuowane w ramach współczesnych strategii i programów europejskich, w tym w ramach „Strategii MŚP na rzecz zrównoważonej i cyfrowej Europy” (2020), skoncentrowanej wokół budowania potencjału MŚP w kierunku zrównoważonego rozwoju i cyfryzacji [Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów *Strategia MŚP na rzecz zrównoważonej i cyfrowej Europy*, 2020]. W Strategii tej wskazano w szczególności na konieczność dalszego niwelowania barier na jednolitym rynku, bowiem odpowiada on za 70% wartości eksportu towarów MŚP, 80% eksportujących MŚP prowadzi sprzedaż właśnie do innych państw członkowskich UE, a jednocześnie na rynku tym występują duże dysproporcje – tylko 17% wszystkich MŚP działających w sektorze wytwórczym eksportuje na jednolity rynek [Ibidem, s. 6]. W 2021 r., w reakcji na bezprecedensowe wyzwania gospodarczo-społeczne spowodowane pandemią COVID-19, które w dużym stopniu dotknęły MŚP, KE przyjęła odnowioną strategię przemysłową, w której zwiększono nacisk na analizę i uwzględnianie w działalności podmiotów europejskich strategicznych zależności, zarówno technologicznych, jak i przemysłowych [Strategic dependencies and capacities Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery*, 2021]. Zwrócono również uwagę na zjawisko rezyliencji przedsiębiorstw, rozumianej jako odporność na szoki, i konieczność jej budowania przez wzmacnianie otwartej strategicznej autonomii (Open Strategic Autonomy, OSA) w kluczowych dla przemysłu europejskiego obszarach, do których w 2021 r. zaliczono m.in. surowce, czynniki produkcji w ekosystemie ochrony zdrowia, półprzewodniki, czy wodór [Ibidem, 2021, s. 5].

Wyzwania dla MŚP w UE zostały zaktualizowane w najnowszym raporcie o konkurencyjności UE pt. „The future of European competitiveness” (2024), w którym wskazano m.in. na „pułapkę małej skali, której rezultatem jest niekorzystna struktura wielkości przedsiębiorstw w państwach członkowskich UE z dominacją firm mikro, zatrudniających do 10 osób. Struktura ta determinuje niską aktywność międzynarodową przedsiębiorstw w UE, w szczególności w porównaniu z USA, czy Chinami, oraz ograniczone możliwości absorpcji innowacji i nowych technologii [The future of European competitiveness, 2024, s. 26].

INSTRUMENTY WSPARCIA INTERNACJONALIZACJI MŚP W UE I W POLSCE W LATACH 2014–2020 ORAZ 2021–2027

Instrumenty wsparcia internacjonalizacji MŚP są przedmiotem wielu opracowań i analiz. Na polskim gruncie można do nich zaliczyć m.in. raport PARP pt. „Ocena internacjonalizacji krajowych przedsiębiorstw z obszaru specjalizacji KIS” [2019], raport NIK pt. „Internacjonalizacja małych i średnich przedsiębiorstw” [2022] oraz raporty dotyczące wykorzystania środków UE w poszczególnych regionach (np. województwo świętokrzyskie [Borowczak i in., 2020], śląskie [Ewaluacja dotycząca sposobu, w jaki wsparcie w ramach RPO WSL na lata 2014–2020 przyczyniło się do osiągnięcia celów w ramach Osi Priorytetowej III Konkurencyjność MŚP, 2022]. Na gruncie UE oceny instrumentów dostępnych w latach 2014–2020 dokonał m.in. Europejski Trybunał Obrachunkowy („Sprawozdanie specjalne: Instrumenty służące umiędzynarodowieniu MŚP”, 2022). W ramach wieloletnich ram finansowych 2014–2020 dostępne były instrumenty wsparcia internacjonalizacji na szczeblu UE oraz na szczeblu narodowym, obejmujące zarówno udostępnione środki finansowe, jak i istotny, pierwotnie rekomendowany w Small Business Act, komponent doradczy [Smallbone, Do, 2020, s. 80]. Instrumenty finansowe stanowią odpowiedź na jedną z podstawowych barier internacjonalizacji, na którą wskazują małe i średnie firmy, tj. brak kapitału na finansowanie działalności eksportowej [Pietrasieński, Paweła, 2022, s. 27]. Komplementarne wobec nich są instrumenty niefinansowe, do których można zaliczyć: instrumenty informacyjne, promocyjne, doradcze, szkoleniowe, sieciowe, sektorowe oraz służące kojarzeniu partnerów [Ibidem, s. 27–28].

W latach 2014–2020 w UE dostępne były następujące rodzaje wsparcia internacjonalizacji MŚP:

- ogólne wsparcie internacjonalizacji MŚP (np. Europejska Sieć Przedsiębiorczości, Inicjatywa Startup Europe);
- programy finansowania (Instrument przeznaczony dla MŚP, Europejska Rada ds. Innowacji (EIC), Europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne, Eurostars (EUREKA), Horyzont Europa);
- instrumenty finansowe (Europejski Fundusz na rzecz Inwestycji Strategicznych (EFIS), COSME, InnovFin);
- instrumenty i projekty geograficzne (np. Sieć ENRICH – Brazylia, Chiny i USA, Centrum MŚP UE w Chinach, Sieć ELAN – Ameryka Łacińska);
- narzędzia informatyczne, bazy danych, punkty pomocy (Access2Markets, Europejska Platforma Współpracy Kłastrów, Punkty Informacyjne dla MŚP dotyczące własności intelektualnej).
-

W ramach najważniejszych programów wsparcia dla MŚP w latach 2014–2020 instytucje UE (KE, EBI, EASME) udostępniły instrumenty obejmujące komponenty dotyczące umiędzynarodowienia na kwotę ok. 50 mld EUR [Instrumenty służące umiędzynarodowieniu MŚP. Raport specjalny, 2022, s. 47–48]. Dokładna kwota udzielonego wsparcia dla MŚP nie jest jeszcze znana ze względu na trwające podsumowania wieloletnich ram finansowych i ewaluacje poszczególnych programów, w tym m.in. COSME (jedyne go programu UE skierowanego do MŚP). Duża liczba programów dostępnych w latach 2014–2020 (ponad 300), ich duże zróżnicowanie (m.in. programy, instrumenty finansowe, narzędzia, sieci współpracy, platformy internetowe), a także częsty brak koordynacji między nimi zostały zauważone przez Europejski Trybunał Obrachunkowy w ww. raporcie z 2022 r. Instytucja ta wskazała również na brak adekwatnego i jednolitego kodowania dla projektów związanych z umiędzynarodo-

wieniem, szczególnie w krajowych programach operacyjnych, co znacznie utrudniało gromadzenie danych, ich analizę, a w rezultacie ocenę skuteczności podejmowanych interwencji [Ibidem].

W ramach wieloletnich ram finansowych 2021–2027 umiędzynarodowienie MŚP jest wspierane w ramach następujących programów i instrumentów:

- Program na rzecz Jednolitego Rynku (Single Market Programme) – integruje w sobie sześć programów i instrumentów wsparcia z wieloletnich ram finansowych 2014–2020, przede wszystkim program COSME (jego wybrane elementy „miękkie”, instrumenty finansowe zawiera program InvestEU); obejmuje m.in. sieć Enterprise Europe Network, program Erasmus dla młodych przedsiębiorców, inicjatywy mające na celu umiędzynarodowienie klastrów (np. European Cluster Partnerships, European Cluster Collaboration Platform) oraz pozostałe działania UE na rzecz MŚP;
- InvestEU – obejmuje kilkanaście instrumentów finansowych skoncentrowanych na wsparciu zrównoważonej infrastruktury, B+R, innowacji i cyfryzacji, inwestycji społecznych i umiejętności oraz małych i średnich przedsiębiorstw; składa się z trzech elementów: InvestEU Fund, InvestEU Advisory Hub oraz InvestEU Portal;
- Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej UE obejmuje m.in. Europejski Fundusz na rzecz Zrównoważonego Rozwoju Plus (EFZR+), stanowiący zintegrowany pakiet finansowy dotacji, pomocy technicznej, instrumentów finansowych, gwarancji budżetowych dostępnych na całym świecie, w tym również dla MŚP;
- Horyzont Europa – 9. program ramowy w zakresie badań i innowacji, obejmujący trzy filary: Doskonała baza naukowa, Globalne wyzwania i europejska konkurencyjność przemysłowa, Innowacyjna Europa; program w większym stopniu niż poprzednie jego odsłony jest skoncentrowany na przedsiębiorstwach i współpracy międzynarodowej, przy zachowaniu strategicznej autonomii UE [International cooperation, 2024]. MŚP są finansowane głównie ze środków Europejskiej Rady ds. Innowacji (European Innovation Council, EIC) (trzeci filar) – 70% budżetu zaplanowano na ten cel. Jednak mogą być one partnerami we wszystkich działaniach programu [SME participation in Horizon Europe, Key figures (and key issues) in the first three years, 2024].
- europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (European Structural and Investment Funds) – środki finansowe udostępnione w ramach polityki spójności UE, w tym Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, który obejmuje wsparcie finansowe oraz doradcze dla MŚP w zakresie dostępu do rynków, usługi finansowe (gwarancje eksportowe, pożyczki), analizę rynkową, pomoc w identyfikacji partnerów biznesowych, wsparcie dla międzynarodowych działań klastrów i sieci biznesowych, tworzenie trans-europejskich łańcuchów wartości oraz rozwój bardziej konkurencyjnych klastrów światowej klasy itd. Internacjonalizacja, w tym współpraca międzyregionalna, jest również celem strategii inteligentnej specjalizacji. Szczegółowe priorytety oraz działania są określane na poziomie krajowym i znajdują odzwierciedlenie w programach operacyjnych poszczególnych państw członkowskich Unii. Warto podkreślić znaczenie w tej strukturze programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej Interreg, który wspiera współpracę międzynarodową różnych podmiotów, w tym MŚP, jednostek badawczych, klastrów, czy władz lokalnych.

W systemie wsparcia internacjonalizacji MŚP wiodącą rolę utrzymują krajowe programy operacyjne, w szczególności EFRR, którego budżet na lata 2014–2020 wynosił 223 mld EUR, z czego 40 mld EUR przeznaczone zostało na cel tematyczny 3: „Koordynacja działań współfinansowanych z EFRR z innymi działaniami wspierającymi”, który miał największe znaczenie dla umiędzynarodowienia MŚP. Na lata 2021–2027 w ramach EFRR KE zaplanowała 264 mld EUR [Regional Policy – Performance, Cohesion Fund and European Regional Development Fund, 2024], w tym 23 mld EUR na wsparcie wzrostu i konkurencyjności MŚP (Smarter Europe, Growth and Competitiveness of SMEs) [2021–2027 Cohesion Policy overview, 2024]. Wykorzystanie programów narodowych jest uzasadnione w świetle potrzeby jak najlepszego dopasowania instrumentów wsparcia do regionalnych i lokalnych uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstw.

Można stwierdzić, że logika wsparcia internacjonalizacji działalności MŚP w UE w latach 2021–2027 w dużym stopniu pozostała niezmienną. Nadal dostępnych jest szereg programów wsparcia oraz instrumentów, finansowych i pozafinansowych¹, zarządzanych przez różne instytucje na kilku poziomach. Internacjonalizacja MŚP jako zagadnienie w ramach polityki wsparcia przedsiębiorstw, pozostaje ściśle powiązana z nadrzędnymi celami UE, a współcześnie z tzw. dualną transformacją całego sektora przedsiębiorstw. Transformacja cyfrowa ma istotny wpływ na działalność biznesową europejskich MŚP, pomaga im przewyższać ograniczenia wydajności i zwiększać odporność na wstrząsy zewnętrzne [Skare, de las Mercedes de Obesso, Ribeiro-Navarrete, 2023]. Transformacja w kierunku zrównoważonego rozwoju z kolei musi obejmować małe i średnie firmy, ze względu na ich rolę w gospodarce, ślad środowiskowy (łączny udział MŚP w całkowitych emisjach CO₂ przedsiębiorstw wynosi 63% [*Flash Eurobarometer 498 SMEs, green markets and resource efficiency. Report, 2022*, s. 10]) oraz ich zdolność do opracowywania, wdrażania oraz stosowania czystych technologii [Chatzistamoulou, Tyllianakis, 2022, s. 1]. Te ambitne cele postawione przed całym sektorem MŚP w Unii Europejskiej, mimo, że są ze sobą pozytywnie powiązane, mogą jednak stać w sprzeczności ze ścieżką wzrostu opartą na umiędzynarodowieniu MŚP [Denicolai, Zucchella, 2021, s. 10]. Należy podkreślić, że większości MŚP nie udaje się jednocześnie działać w sposób zrównoważony i cyfrowy. Powinno mieć to swoje implikacje dla polityki UE na rzecz MŚP oraz instrumentów wsparcia oferowanych w jej ramach. Przykładowo, na gruncie polskim popularność zyskały instrumenty hybrydowe, które łączą umiędzynarodowienie MŚP z innymi działaniami, np. w zakresie rozwoju innowacyjnego przedsiębiorstwa. Do takich programów można zaliczyć Ścieżkę SMART (program: Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki), obejmującą moduł obligatoryjny polegający na opracowaniu innowacji w toku prac B+R lub wdrożeniu innowacyjnego rozwiązania do własnej działalności gospodarczej, a także moduły dobrowolne, w tym poświęcony umiędzynarodowieniu działalności (Moduł: Internacjonalizacja).

WYZWANIA INSTRUMENTÓW WSPARCIA INTERNACJONALIZACJI MŚP

Internacjonalizacja MŚP stanowi istotny element strategii rozwoju całego sektora MŚP w UE. Podejście do internacjonalizacji ewoluowało na przestrzeni lat, przykładowo w SBA działalność międzynarodowa MŚP była postrzegana przede wszystkim przez pryzmat współpracy badawczo-rozwojowej oraz rozwoju międzynarodowego klastrów. W 2010 r. Komisja Europejska zwróciła uwagę na potrzebę zachowania konkurencyjności MŚP na rynkach międzynarodowych, proponując działania w ramach polityki przemysłowej (pogłębianie współpracy w zakresie uregulowań prawnych z głównymi partnerami handlowymi, negocjowanie umów handlowych, zbliżanie przepisów prawnych w szczególności w odniesieniu do usług, praw własności intelektualnej i subwencji) oraz polityki handlowej (zapewnienie lepszego dostępu do zamówień publicznych w krajach wysoko uprzemysłowionych i rozwijających się) [Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów W kierunku Aktu o jednolitym rynku. W stronę społecznej gospodarki rynkowej o wysokiej konkurencyjności. 50 propozycji na rzecz wspólnej poprawy rynku pracy, przedsiębiorczości i wymiany, 2010, s. 44]. Z kolei współcześnie umiędzynarodowienie staje się jednym z elementów cyfrowej i zrównoważonej transformacji całego sektora przedsiębiorstw w UE, jednak przy uwzględnieniu założeń koncepcji OSA, w tym większej dywersyfikacji partnerów handlowych, promowania wewnętrznych inwestycji zagranicznych, czy ochrony i rozwijania sektorów strategicznych. W 2024 r. Komisja Europejska zaproponowała Plan działania dla MŚP skoncentrowanych na OSA (Action Plan for a more SME-centric OSA), u którego podstaw leży otwartość handlowa oraz działalność innowacyjna MŚP. Plan został sformułowany na bazie sześciu powiązanych ze sobą filarów (tab. 1).

¹ W publikacji pt. "Overview of EU Instruments contributing to Internationalization of European Business" z 2023 r. wskazano ponad 50 różnych programów i instrumentów wsparcia.

Tabela 1. Filary Planu działania dla MŚP skoncentrowanych na OSA

Table 1. The pillars of the Action Plan for a more SME-centric OSA

Filar I: Wzmacnianie i ukierunkowanie badań i rozwoju (B+R) oraz innowacji	Filar II: Wspieranie rozwoju na większą skalę	Filar III: Wzmacnianie krajowej produkcji i promowanie dywersyfikacji	Filar IV: Zwiększanie globalnego zasięgu MŚP	Filar V: Wzmacnianie analizy rynkowej i monitoringu
Filar bazowy: Ciągłe doskonalenie warunków ramowych dla działalności MŚP				

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: European Commission, SMEs and Open Strategic Autonomy Final Report, Brussels 2024.

Cztery z sześciu wskazanych filarów zawierają bezpośrednie odniesienia do programów i instrumentów wsparcia MŚP, w tym do instrumentów internacjonalizacji. W ramach filara I zaplanowano m.in. ustanowienie dedykowanych MŚP programów B+R dla wsparcia rozwoju wybranych technologii, a także wprowadzenie nowych środków promowania współpracy i sojuszków strategicznych między dużymi przedsiębiorstwami, organizacjami badawczymi i MŚP [*SMEs and Open Strategic Autonomy Final Report*, 2024, s. 12]. W filarze II zaproponowano m.in. wsparcie publicznego i prywatnego finansowania MŚP rozwijających się na większą skalę oraz znoszenie barier i informowanie MŚP o możliwościach rozwoju na nowych rynkach [Ibidem]. Z kolei III filar obejmuje m.in. wsparcie inwestycji MŚP na wschodzących rynkach oraz dywersyfikacji produkcji w celu umożliwienia uczestnictwa w globalnym łańcuchu wartości (GVC) [Ibidem]. Kolejny, IV filar odnosi się wprost do internacjonalizacji MŚP i obejmuje programy wsparcia umiędzynarodowienia skoncentrowane na ambitnych i innowacyjnych projektach oraz znoszenie barier pozataryfowych dla MŚP w dostępie do rynków zagranicznych [Ibidem, s. 13]. Nie bez znaczenia pozostają pozostałe filary, w których skoncentrowano się na monitorowaniu ww. działań i polityki na rzecz MŚP, poprawie komunikacji, intensyfikacji promocji instrumentów dla MŚP oraz lepszej koordynacji między wszystkimi filarami.

Z jednej strony, nowy plan działania można uznać za istotną odpowiedź dla MŚP dotyczącą zmieniającego się podejścia do polityki UE na rzecz MŚP, uwzględniającego założenia OSA. Z drugiej strony, stanowi on kolejną ramę instytucjonalną (z celami i propozycjami działań) dla MŚP, obok SBA, Strategii MŚP na rzecz zrównoważonej i cyfrowej Europy, czy odnowionej strategii przemysłowej, która może w rezultacie zmniejszać transparentność polityki UE na rzecz MŚP. Ponadto, w Planie tym podkreślono, że OSA może mieć zarówno pozytywne jak i negatywne skutki dla funkcjonowania MŚP, jednak w dłuższym okresie zaangażowanie MŚP w realizację założeń OSA jest niezbędne dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju i konkurencyjności UE. Wzmacnianie OSA w UE znalazło już swoje odzwierciedlenie w zmianach w programie Horyzont Europa [*The EU's ominous emphasis on 'open strategic autonomy' in research*, 2024]. W nowym planie strategicznym na lata 2025–2027 KE zredukowała cztery priorytety do trzech, a otwarta autonomia strategiczna została podniesiona do wyższej rangi, stanowiąc obecnie nadrzędny temat dla wszystkich badań finansowanych w ramach programu Horyzont Europa [*Horizon Europe strategic plan (2025–2027)*, 2024, s. 10–11].

ZAKOŃCZENIE

Polityka na rzecz umiędzynarodowienia MŚP w UE stanowi wiązkę celów i działań różnych obszarów działalności Unii takich jak np. polityka konkurencyjna, polityka handlowa, polityka regionalna, polityka środowiskowa, polityka innowacyjna, czy polityka fiskalna. Jest ona skierowana do podmiotów z państw członkowskich UE, zróżnicowanych zarówno pod względem wielkości (mikro, małych i średnich), branży (przemysł, handel, transport, edukacja, nowe technologie itd.), czy poziomu in-

nowacyjności i cyfryzacji, co stanowi kluczowe wyzwanie dla opracowywania programów wsparcia i interwencji publicznych. Wiodąca rola funduszy zarządzanych wspólnie, zarówno w poprzednich jak i obecnych ramach finansowych, w tym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, którego szczegółowe priorytety są określane na poziomie krajów i regionów, jest zatem uzasadniona.

Ponadto, polityka wsparcia MŚP stale ewoluuje pod wpływem zmian w otoczeniu wewnętrznym i zewnętrznym UE (zmiany geopolityczne, kryzysy gospodarcze, turbulencje społeczne). UE reaguje na nie ustanawiając specjalne instrumenty (np. SME Relief Package) i wprowadzając istotne zmiany w swojej polityce. Przykładowo, wzmacnianie OSA w UE będzie rodzić kolejne wyzwania wymagające bieżących zmian w różnych obszarach polityki (np. przemysłowej, czy konkurencji), a także w priorytetach, sposobie kształtowania i implementacji instrumentów wsparcia internacjonalizacji dla MŚP (np. priorytety programów wsparcia, katalogi krajów partnerskich).

W obliczu różnorodności odbiorców i dużej dynamiki zmian, programy i instrumenty tej polityki powinny być bardzo dobrze skoordynowane, spójne oraz przejrzyste, by zapewnić ich jak największą dostępność. Ważną cechą instrumentów polityki wsparcia MŚP, w tym instrumentów na rzecz internacjonalizacji, może być ich większa elastyczność, która pozwoli na bieżące reagowanie na zmiany.

Nie można na razie stwierdzić w jakim stopniu zmiany jakie zaszły w strukturze programów wsparcia MŚP w UE od 2014 r. (np. zmiany programu COSME) przyczynią do skuteczniejszej realizacji celów nadrzędnych UE, do jakich należy obecnie przejście do zielonej i cyfrowej gospodarki. Kluczowym aspektem w nadchodzących latach będzie wdrożenie w zasad Otwartej Strategicznej Autonomii (OSA) i zapewnienie, że UE może realizować swoje interesy i upowszechniać wartości niezależnie, pozostając jednocześnie otwartą na globalną współpracę i czerpanie korzyści z udziału w handlu międzynarodowym.

BIBLIOGRAFIA

Borbas L., 2015: *The Role of SMEs in the European Entrepreneurship Policy*. Proceedings- 11th International Conference on Management, Enterprise and Benchmarking (MEB 2015), Óbuda University, Keleti Faculty of Business and Management.

Borowczak A., Klimczak T., Mackiewicz M., Miller A. (koordynator badania), Widła-Domaradzki Ł., 2022: *Ocena efektów wsparcia konkurencyjności, innowacyjności i internacjonalizacji MŚP w woj. świętokrzyskim w perspektywie 2014–2020*. LBE, Warszawa.

Carayannis E., Jones P., Liargovas P., Apostolopoulos N., 2020: *Entrepreneurship and the European Union policies after 60 years of common European vision: regional and spatial perspectives*. Journal of Small Business & Entrepreneurship, vol. 32 (6). DOI: <https://doi.org/10.1080/08276331.2020.1769883>.

Chatzistamoulou N., Tyllianakis E., 2022: *Commitment of European SMEs to resource efficiency actions to achieve sustainability transition. A feasible reality or an elusive goal?* Journal of Environmental Management, vol. 321. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.115937>.

Communication “Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe’s recovery”, European Commission, 2021. (COM (2021) 350 final).

Denicolai S., Zucchella A., Magnani G., 2021: *Internationalization, digitalization, and sustainability: Are SMEs ready? A survey on synergies and substituting effects among growth paths*. Technological Forecasting & Social Change, vol. 166. DOI: [10.1016/j.techfore.2021.120650](https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120650).

Dvouletý O., Lukeš M., 2017: *Report on Policies on Business Start-ups and Self-employment*, University of Economics in Prague, Prague.

Flash Eurobarometer 498 SMEs, green markets and resource efficiency. Report. European Commission, 2022.

Greta M., Kostrzewa-Zielińska T., Otto J., 2011: *Przedsiębiorczość w założeniach i realizacji Strategii Lizońskiej oraz w założeniach Strategii Europa 2020*. Ekonomiczne Problemy Usług, nr 63.

Horizon Europe strategic plan (2025–2027), European Commission, 2024.

Instrumenty służące umiędzynarodowieniu MŚP. Raport specjalny. Europejski Trybunał Obrachunkowy, 2022.

Internacjonalizacja małych i średnich przedsiębiorstw. NIK, 2022.

Katsinis A., Lagüera-González J., Di Bella L., Odenthal L., Hell M., Lozar B., 2024: *Annual Report on European SMEs 2023/2024*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów - „Najpierw myśl na małą skalę” Program „Small Business Act” dla Europy, Komisja Europejska, 2008. SEK(2008) 2101, SEK(2008) 2102.

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Pakiet pomocy gospodarczej dla MŚP, Komisja Europejska, 2023. (COM(2023) 535 final).

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Plan działania na rzecz przedsiębiorczości do 2020 r., Pobudzanie ducha przedsiębiorczości w Europie. Komisja Europejska, 2013. COM(2012) 795 final.

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Komitetu Regionów i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Plan działania na rzecz ułatwienia dostępu do finansowania dla MŚP, Komisja Europejska, 2011. SEK(2011) 1527 wersja ostateczna.

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Strategia MŚP na rzecz zrównoważonej i cyfrowej Europy. Komisja Europejska, 2020. COM(2020) 103 final.

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów W kierunku Aktu o jednolitym rynku. W stronę społecznej gospodarki rynkowej o wysokiej konkurencyjności. 50 propozycji na rzecz wspólnej poprawy rynku pracy, przedsiębiorczości i wymiany. Komisja Europejska, 2010. KOM(2010) 608 wersja ostateczna.

Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie określenia i usuwania barier na jednolitym rynku. Komisja Europejska, 2020. 2020 (COM(2020) 93 final).

Labudová L., Jánošová D., 2020: *Regional Policy and Regional Marketing at the Level of Small and Medium-sized Enterprises in Slovakia*. Political Preferences, vol. 26. DOI: <https://doi.org/10.31261/pol-pre.2020.26.41-54>.

Neagu C., 2016: *The importance and role of small and medium-sized businesses*. Theoretical and Applied Economics, vol. XXIII (2016), no. 3(608).

Ocena internacjonalizacji krajowych przedsiębiorstw z obszaru specjalizacji KIS. PARP, 2019.

Pietrasieński P., Pawęta E., 2022: *Wprowadzenie*. W: E. Pawęta, P. Pietrasieński, M. Wojtysiak-Kotlarski (red.), *Współpraca w ramach trójkąta relacji administracja-nauka-biznes a wsparcie internacjonalizacji*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, ss. 21–23.

Skare M., de las Mercedes de Obesso M., Ribeiro-Navarrete S., 2023: *Digital transformation and European small and medium enterprises (SMEs): A comparative study using digital economy and society index data*, International Journal of Information Management, vol. 68. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijinfo-mgt.2022.102594>.

Smallbone D., Do H., 2020: *Policies to support internationalisation: who needs them and what do they need?* W: D. Smallbone, F. Welter (eds.), *A Research Agenda for Entrepreneurship Policy*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, pp. 69–85.

SME participation in Horizon Europe, Key figures (and key issues) in the first three years, European Commission, 2024.

SMEs and Open Strategic Autonomy Final Report, European Commission, 2024.

Steinerowska-Streb I., Glod G., Steiner A., 2022: *What do we know about small and medium enterprises' survival in a post-global economic crisis context?* Local Economy, vol. 37, pp. 233–328. DOI: <https://doi.org/10.1177/02690942221112042>.

Strategic dependencies and capacities Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery. European Commission, 2021. COM(2021) 350 final, SWD(2021) 351 final, SWD(2021) 353 final.

The future of European competitiveness. European Commission, 2024.

NETOGRAFIA

2021-2027 Cohesion Policy overview. Pobrano z https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/21-27. Data dostępu – 28.09.2024.

Ewaluacja dotycząca sposobu, w jaki wsparcie w ramach RPO WSL na lata 2014-2020 przyczyniło się do osiągnięcia celów w ramach Osi Priorytetowej III Konkurencyjność MŚP. Pobrano z <https://www.ewaluacja.gov.pl/strony/badania-i-analizy/wyniki-badan-ewaluacyjnych/badania-ewaluacyjne/...> Data dostępu – 28.09.2024.

International cooperation, Pobrano z https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/europe-world/international-cooperation_en. Data dostępu – 22.09.2024.

The EU's ominous emphasis on 'open strategic autonomy' in research. Pobrano z <https://www.nature.com/articles/d41586-024-00962-4>. Data dostępu – 29.09.2024.

Regional Policy – Performance, Cohesion Fund and European Regional Development Fund. Pobrano z https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-statements/regional-policy-performance_en#budget. Data dostępu – 28.09.2024.

The presented research is a part of implementation of the Centre of Excellence at Warsaw School of Economics (CEWSE II) Project on Global Public Goods Management and Sustainable Growth in the Policy and Practice of the EU (CEWSE II) co-funded by the European Commission within the Erasmus+ Programme- Jean Monnet Actions in the field of Higher Education: Centres of Excellence (Project Number 101175220 – CEWSE II)